

36. В союзе земельных собственников // Южный край. – 1919. – 4 июля.
37. Резолюция съезда земельных собственников // Новая Россия. – 1919. – 15 октября.
38. Мякотин В. Из недалекого прошлого (Отрывки воспоминаний): V. В Одессе при добровольцах // На чужой стороне. – 1925. – Т. 11. – С. 205–235.
39. Соколов К. Правление генерала Деникина (Из воспоминаний). – Москва, 2007. – 304 с.

Аннотация. Корновенко С.В. Деятельность земельной комиссии А. Билимовича – В. Челищева (июль – ноябрь 1919 г.), неправительственные аграрные инициативы декабря 1919 – марта 1920 гг. Статья посвящена изучению малоизвестных аспектов аграрной политики правительства А. Деникина. На основе ранее неизвестных исторических источников проанализированы деятельность земельной комиссии А. Билимовича – В. Челищева (июль – ноябрь 1919 г.), содержание неправительственных инициатив декабря 1919 – марта 1920 гг.

Ключевые слова: правительство А. Деникина, земельная комиссия А. Билимовича – В. Челищева, аграрные инициативы

Summary. Kornovenko S.V. The Work of the O. Bylymovych – V. Chelischev Land Commission (July – November 1919), Nongovernmental Agrarian Initiatives of December 1919 – March 1920. The article investigates the undeveloped aspects of the agrarian policy pursued by the Denikin government. Having studied a number of little known historical sources the author analyzes the work and achievements of the O. Bylymovych – V. Chelischev land commission (July – November 1919) and the content of nongovernmental initiatives of December 1919 – March 1920.

Key words: Denikin government, O. Bylymovych – V. Chelischev land commission, agrarian initiatives

УДК 94(438)“1918/1926”

В.О. Калінчик

СПЕЦИФІКА ПОЛІТИЧНОГО ЖИТТЯ ІІ РІЧПОСПОЛИТОЇ (1922–1926 рр.)

Проаналізовано специфіку політичного життя Польщі в 1922–1926 рр., розглянуто практику функціонування польського парламентаризму. Простежено діяльність основних політичних партій у сеймі, їхню боротьбу з питань формування урядів, а також вирішення загальнодержавних проблем.

Ключові слова: ІІ Річпосполита, політична система, парламентська демократія, державний переворот

Конституція 1921 р. у відродженій Польській державі (ІІ Річпосполитій) запроваджувала парламентсько-представницький устрій і робила можливим поступ польської спільноти на шляху до демократизації громадсько-політичного життя. Протягом короткого часу вдалося не тільки практично “з нуля” сформувати всі основні інститути держави, а й, значною мірою, розбудувати їх за європейською моделлю. Розв’язання цієї та інших проблем відбувалося на складному історичному тлі, адже Польща переживала запізнілу економічну модернізацію, непростий процес державного інституювання, гострими були й міжнаціональні відносини.

Історіографія питання становлення та функціонування режиму парламентської демократії ІІ Річпосполитою 1918–1926 рр. охоплює праці радянських, українських та зарубіжних істориків. У польській літературі варто виділити дослідження С. Кутшеби, А. Прухника, В. Конопчинського, В. Комарницького. Ряд фахівців досить критично підходили до парламентської демократії зразку 1921 р. й аналізували цю модель із огляду на її інституційні недоліки та функціональні слабкості. Цей підхід був виражений у напрацюваннях В. Комарницького [1]. Такої ж традиції дотримувався відомий історик В. Конопчинський [2]. Дослідження А. Прухника [3] вирізняється ґрунтовністю характеристики партійної системи Польщі, аналізом співвідношення політичних сил в польських сеймах 1920–1930-х рр., а також містить систематизовані відомості про партійні перегруповування, злиття і розколи парламентських клубів і коаліцій. Важливим внеском у з’ясування практики функціонування парламентської демократії в Польщі 1918–1926 рр. стало дослідження М. Петшака [4]. Автор проаналізував взаємодію складових елементів цієї системи – парламентських політичних партій, уряду і глави держави. Істотний внесок у розробку проблем специфіки польського парламентаризму внесений А. Айненкелем [5–8].

Радянська історіографія тенденційно висвітлювала історію II Річпосполитої. Варто відмітити праці І. Кундюби, Ф. Зуєва, О. Манусевича, М. Миська, М. Селезньова, І. Хренова та ін. Доцільно виокремити праці П. Калениченка, який на широкій джерельній базі спробував проаналізувати соціально-економічну ситуацію та державно-політичний розвиток Польщі.

У працях сучасних українських науковців простежуємо намагання дати об'єктивнішу, ніж у радянські часи, оцінку історії Польщі. Значним успіхом української полоністики є синтетична праця з історії Польщі, яку опублікували Л. Зашкільняк і М. Крикун [12]. В останні роки з'явилися статті, монографії, дисертаційні дослідження, що частково ліквідують цю прогалину. Серед останніх досліджень українських істориків варто виділити дослідження Ю. Макара, С. Макарчука, О. Красівського, М. Кугутяка, Т. Зарецької, М. Литвина, З. Баран, С. Бочарова, О. Паславської, Л. Калиняка. Найбільш плідно проблеми відродження Польщі, основних етапів її розвитку, зовнішньополітичної діяльності розглянуто в науковому доробку Л. Алексієвця [9–10].

Метою статті є аналіз політичної системи Польщі в 1922–1926 рр. через призму парламентської діяльності провідних політичних партій в сеймі першого скликання та розкриття передумов кризи парламентської демократії.

Однією із важливих специфічних ознак політичного життя Польщі було те, що на її території діяли багато партій і угруповань, які дотримувалися різних, зокрема й протилежних, внутрішньо- та зовнішньополітичних орієнтацій, хоча при цьому деякі з них і мали подібні назви. Усе це було результатом розподілу польських земель у минулому. Процес інтеграції польського суспільства ускладнювався наявністю іншонаціональних територій, а також регіональної специфіки, що історично склалася. Крім того, множинність політичних партій, організацій, ідейних течій зумовлювали соціально-політичні й культурні чинники.

Спектр політичних партій був надзвичайно строкатий. Найвиразніше вони поділилися на польські політичні партії і партії національних меншин. За тактикою партії поділялися на праві, центристські та ліві, а партії національних меншин – за національною ознакою на єврейські, німецькі, українські, білоруські угруповання. У 1926 р. було зафіксовано 26 польських та 33 партії етнічних меншин, причому 31 з них досягла законодавчого представництва [10, 170].

Провідною партією правої частини польського політикуму залишалися ендеки – націонал-демократи. Цьому сприяли розгалужена система політичного, ідеологічного й організаційного впливу, фінансові засоби і набутий досвід ще до й під час Першої світової війни. З 1919 р. вони виступали під назвою Народно-національний союз, а з 1928 р. Національної партії (Стронніцтво народове), яка представляла інтереси підприємців, міщан, а також значної частини інтелігенції та селянства. Свою економічну програму ендеки ґрунтували на визнанні недоторканості приватної власності та свободи економічної ініціативи. Вони послідовно відстоювали національну демократію, католицьку релігію та гасла "соціальної солідарності". Незважаючи на нездійснення концепції перетворення Народно-національного союзу в єдину партію всіх правих сил, національна демократія мала значний вплив на всі верстви суспільства та політичні й громадські організації, які були споріднені з нею, що давало можливості для їхньої активності у парламенті. Вплив Народно-національного союзу у структурах правої частини польського політикуму досягався участю в їх діяльності його членів, спільністю ідейно-політичних поглядів, різними угодами про співпрацю та політико-пропагандистською роботою серед населення. Все це сприяло утворенню позицій національної демократії як вагової і впливової правої сили у суспільстві Польщі до урядового перевороту 1926 р. [11, 239].

Окрім Народно-національного союзу, окремим суб'єктом у цьому політичному спектрі виступали християнські демократи (Християнська демократія), яка орієнтувалася на ту ж соціальну базу, що й ендеки, виступаючи захисником католицької віри [10, 173].

Найвпливовішою партією центру була селянська партія "П'яст". Її підтримували головно польські селяни Галичини. Цілковито націоналістична, а отже періодично пов'язана з правими, вона опиралася на підтримку інституту парламентської демократії, а в економічній сфері – на недоторканість інституту приватної власності та підприємництва. Дж. Ротшильд вказує, що партія "П'яст" вважала за ліпше задовольняти вимоги своїх виборців за допомогою таких засобів як опікування, громадські роботи та інші види сприяння з боку

держави. Це вимагало від неї завжди бути урядовою партією; справді, під керівництвом Вінсенти Вігоса “П’яст” був провідною “брокерською” партією, яка маніпулювала коаліціями впродовж перших років міжвоєнної Польщі [24, 47]. Прикладом цього може бути співробітництво з ендеками, з якими у 1923–1926 рр. “П’яст” утворювала урядову коаліцію.

Також до політичного центру належала Народно-трудова партія, яка не мала солідної популярності в електораті [24, 46].

Класичними представниками ідеології польської лівиці були Польська соціалістична партія (ППС) й пілсудчики, хоча останні й не становили єдиної політичної структури. Соціалісти і пілсудчики, які були одним рухом напередодні Першої світової війни й тісно пов’язані багатьма ідеологічними стосунками впродовж 1920-х років, уособлювалися з старими багатоетнічними та федеральними традиціями держави. На них орієнтувалося не лише робітництво та небагаті кола польського суспільства, а й багато державницько налаштованих інтелігентів. ППС підтримували і міщани.

До лівого спектру входила ще інша селянська партія “Визволеніє”, яка орієнтувалася на національні меншини, стояла на антиклерикальних позиціях та агітувала за радикальну аграрну реформу [12, 466]. Ліва складова загальної конфігурації польської політичної системи стала важливою функціональною частиною парламентсько-демократичного устрою, виявом організаційно-політичної консолідації суспільно-державницьких сил на етапі відродження і формування польської національної державності.

Така надзвичайна політична роздробленість впливала на функціонування всього державного організму. До того ж, у країні спостерігався розвиток сильних націоналістичних партій, котрі намагалися підвищити роль держави у політичному житті й піднести політичний вплив національних меншин. Деклароване рівне для всіх партій право участі у прийнятті рішень з питань державної ваги часто порушували. Націоналістичні партії, насамперед ендеки, домагалися фактичного усунення партій національних меншин від участі у політичному житті країни. Це не могло не викликати недовіри і навіть ворожнечі цих меншин до новоствореної Польської держави.

Парламентська форма правління, прийнята конституцією 1921 р., передбачала, що будь-який уряд повинен користуватися підтримкою парламенту, який володів правом вияву недовіри (або відмови в довірі), що погрожувало відставкою. Залежність виконавчої влади від законодавчої орієнтувала політичні партії на те, що уряд повинен створюватися на парламентській основі. Це вважалося аксіомою для функціонування прийнятої моделі держави. Щоправда, умови для створення в сеймі першого скликання парламентської більшості склалися несприятливо. Заважала партійна роздробленість. Попервах у сеймі налічувалося 16 фракцій, а навесні 1926 р. їх було вже 20.

Увесь спектр польського політикуму яскраво виринув напередодні виборчих перегонів 1922 р. Для зміцнення власних позицій деякі політичні сили об’єдналися. Ендеки разом з християнськими демократами та кількома дрібними партіями створили спільний виборчий блок під назвою Християнський союз національної єдності (“Х’єна”). У своїй економічній програмі він висунув гасло “загальнодоступної власності”, що передбачало надання робітникові статусу “співвласника” підприємства, на якому він працював. Партія виборювала привілеї для католицизму й вимагала підтримки його державою. “Х’єна” домагалася колонізації країни за рахунок економічної та політичної дискримінації національних меншин, витіснення з промисловості та торгівлі конкурентів непольського походження. Блок спирався на підтримку союзу землевласників і Національного союзу польської промисловості, гірничої справи, торгівлі та фінансів [21, 92–93].

Опозиційні ендеківському націоналізму більшість білоруських, німецьких, єврейських і частина українських політичних організацій увійшли до Блоку національних меншин. Його загальною платформою була вимога національної рівності; українські та білоруські угруповання домагалися припинення польської колонізації етнічних територій, ліквідації “посадництва”, створення господарств “польських переселенців” на східних землях.

Обраний у 1922 р. сейм мав 444 депутати і 111 сенаторів. Особливістю партійної структури сейму першого скликання в порівнянні із Законодавчим сеймом було ослаблення позицій центру. На виборах 1922 р. зазнала поразки одна з найбільших центристських фракцій Законодавчого сейму – Народно-національне об’єднання (ННО). Не одержали мандати такі центристські партії як Клуб конституційної роботи (ККР), Міщанське

об'єднання, Народове стронництво праці та ін. У новому сеймі послабшала позиція великої центристської партії – ПСЛ "П'яст". Якщо на завершальному етапі роботи Законодавчого сейму вона мала в своєму розпорядженні 96 мандати (22,2%), то на виборах 1922 р. одержала на 26 місць менше (15,6%). Хоча дещо укріпила свої позиції інша впливова сила – Християнські демократи (її представництво зросло майже на 4%, склавши 10% від загальної кількості депутатів), проте загалом представництво центристських партій у порівнянні з позицією центру в Законодавчому сеймі скоротилося більш, ніж на одну третину, склавши близько 30%.

Водночас дещо посилили свої позиції праві і ліві партії. Праві (ННС, НХП) мали 28% мандатів; ліві партії (ППС, ПСЛ "Визволеніє", ПСЛ-Лівица, Радикальна селянська партія і комуністи) – 22% мандатів. Якщо ж говорити про кількість отриманих партіями депутатських місць, то ситуація була наступною – "Х'єна" провела до сейму 169 депутатів, ПСЛ "П'яст" – 70, Блок національних меншин – 56, ПСЛ "Визволеніє" – 49, ППС – 41 депутат. Жодне угруповання не набрало потрібної більшості ні в сеймі, ні в сенаті. Маршалом сейму було обрано діяча ПСЛ "П'яст" М. Ратая, а маршалом сенату – ендека В. Тромпчинського [21, 96].

Іншою істотною особливістю сейму першого скликання було те, що якщо Законодавчий сейм по своєму національному складу був в основному польським, то в сеймі першого скликання значним було представництво національних меншин (єврейські фракції (7,9%), українські фракції (5,7%), німецька фракція (3,7%), білоруська фракція (2,4%)), що становило 20% місць в сеймі й було на 16% більше, ніж в період роботи Законодавчого сейму.

Новий розклад у парламенті вказував на потребу створення коаліції. Вона яскраво проявилася під час виборів президента. Ю. Пілсудський відмовився балотуватися на цю посаду, посилаючись на обмежені повноваження вищої посадової особи. У розмові з наближеними він, не дуже добираючи вирази, говорив: "Усе це великий бордель. Залишаю це свинство, нехай власним смородом задихнеться". Не дав згоди балотуватися також Р. Дмовський. Після п'яти турів голосування в Національних зборах у списку кандидатів залишився ендек М. Замойський і представник ПСЛ "Визволеніє" Г. Нарutowич, який і став президентом країни [12, 465].

Праві сили не змирилися з поразкою свого кандидата і розпочали пропагандистську кампанію проти новообраного президента. Ендеки організували демонстрації під ксенофобськими гаслами, закликали не допустити до влади "президента національних меншин". Коли 11 грудня 1922 р. президент прибув до сейму давати присягу, обурений натовп намагався затримати депутатів, які прямували до Національних зборів, а праві депутати бойкотували засідання. 12 грудня ППС закликала до загального страйку проти наступу правонаціоналістичних сил. 14 грудня Ю. Пілсудський передав владу обраному президенту. Однак, 16 грудня Г. Нарutowича смертельно поранив пострілом із револьвера прихильник ендеків Е. Невядомський [12, 466]. Як вказує Г. Дильонгова, вбивство Г. Нарutowича було певним стресом для суспільства і різкі суперечки вщухли [24, 116]. Однак це не залагодило основних конфліктних проблем парламентаризму.

Згідно з конституцією, тимчасово обов'язки президента почав виконувати маршал сейму М. Ратай. Він доручив сформувати новий уряд генералу В. Сікорському. У Варшаві було запроваджено надзвичайний стан. 20 грудня новим президентом країни було обрано діяча ПСЛ "П'яст", у минулому одного з керівників ППС – С. Войцехівського.

Прем'єр В. Сікорський зміцнював свої позиції в армії, намагаючись нейтралізувати там впливи пілсудчиків. За його вказівкою група офіцерів утворила таємну організацію Стражніца (Охорона). Проте пілсудчики мали надто сильні позиції як у Генеральному штабі Війська Польського, який очолював Ю. Пілсудський, також і серед інтелігенції, де діяла Польська організація вольності. Вони доводили, що режим парламентської демократії не підходить для Польщі, протиставляли йому сильну централізовану владу, що спирається на персональний авторитет керівника держави [22, 65].

Невдовзі уряд В. Сікорського втратив підтримку більшості сейму. Після того як ендеки уклали з ПСП "П'яст" угоду, що передбачала активізацію колонізації, включаючи щорічну парцеляцію серед польських селян 200 тис. га землі був відновлений блок правих і частини центру. Саме це об'єднання у травні 1923 р. домоглося ліквідації повноважень уряду В. Сікорського й утворення нового уряду на чолі з В. Вітосом, в якому ключові позиції займали ендеки та християнські демократи [21, 100–101].

Відтак співвідношення сил у парламенті, з одного боку, виключало можливість створення уряду, який спирався на партії близької політичної орієнтації, що мало місце в попередній період, з іншого, умови для створення коаліційного уряду ускладнювалися наявністю значного представництва національних меншин.

Ендеки були категорично проти допущення національних меншин до участі в коаліції, вважаючи будь-яку угоду з ними мало не національною зрадою. Ліві партії були готові до співпраці з фракціями національних меншин, але для створення парламентської більшості була потреба в коаліції з польськими центристськими партіями, які, побоюючись втратити польський електорат, не були схильні входити в такі парламентські комбінації.

Труднощі стояли на шляху створення суто польської лівоцентристської більшості. Серйозною перешкодою було негативне ставлення до такої концепції з боку християнських демократів, без участі яких її реалізація була неможлива [3, 150; 5, 381]. Зроблена лідером ПСЛ “Визволеніє” С. Тугуттом у грудні 1923 р. спроба створення лівоцентристської коаліції не увінчалася успіхом. Категорично проти цієї ідеї виступив лідер Християнських демократів В. Корфанта і не підтримав таку ініціативу керівник ПСЛ “П’яст” В. Вітос [13, 160–161]. Закінчилася невдачею і спроба створити лівоцентристську більшість, ініційована головою фракції соціалістів З. Марекком у травні 1926 р. [14, 15].

Найреальнішою виявилася можливість створення правоцентристської більшості. Її дієвість багато в чому залежала від позиції ПСЛ “П’яст”. Проте її реалізація викликала два розколи в партії, привівши до розпаду коаліції у грудні 1923 р.

Уряд В. Вітоса, що діяв на основі цієї коаліції, не мав популярності в суспільстві. Передусім йому не вдалося подолати труднощі в економічній сфері, які до кінця 1923 р. лише зросли. Достовірні відомості про це містяться, зокрема, у повідомленні познанського воєводи до Варшави: “з причини настільки високого зростання дорожнечі, всяке заробітчанство і всякі компенсації, пов’язані із зростанням цін, виплачувані із запізненням на 5–9 тижнів, втрачають свою цінність, результатом чого вже не бідність, а убогість переслідує робітників і службовців, не говорячи вже про пенсіонерів” [15, 88]. Тривожними були повідомлення за листопад: “Умови життя стали нестерпні. Навколо відчувається злість і незадоволеність. Безпрецедентно посилюється ненависть бідних до заможніших...” [15, 90–91].

Погіршення економічної ситуації, посилення соціальних конфліктів, краківські події в листопаді 1923 р., де мали місце зіткнення маніфестантів із поліцією й армією, що призвели до людських жертв, залишили про уряд “Х’єни-П’яста” недобру пам’ять. Створена з великими зусиллями, як чи не єдино можлива з усіх, саме правоцентристська коаліція стала безпосередньою причиною державного перевороту Пілсудського у травні 1926 р.

Породжена екстремальними обставинами восени 1925 р. розгорілася гостра політична криза (в листопаді пішов у відставку позапарламентський уряд В. Грабського, не зумівши справитися з кризою, що охопила економіку країни в результаті митної війни Німеччини проти Польщі). Незабаром, після створення уряду А. Скшинського, у коаліції виникли розбіжності з основних питань економічної політики, поглиблені небажанням іти на взаємні поступки. За повідомленнями познанського воєводи, якщо після створення уряду в суспільстві спостерігалось очікування “деякого зменшення напруги внаслідок поліпшення ситуації”, надалі криза посилилася і “населення стало виявляти більше безвір’я і роздратування” [15, 102].

На межі 1925–1926 рр. у польському суспільстві спостерігалось розчарування, глибокий підрив довіри до парламентської демократії і пов’язаної з нею партійної системи [16, 274; 17, 233]. Вочевидь, менше всього цьому сприяв період діяльності позапарламентського уряду В. Грабського. З одного боку, цей кабінет, добившись вельми відчутних позитивних результатів, показав більшу ефективність, ніж діяльність парламентських кабінетів [18, 86–88]. З іншого, через специфічну ситуацію, що склалася між урядом і парламентом, серйозно постраждав авторитет сейму і політичних партій. Суть проблеми полягала в особливому характері відносин між сеймом і кабінетом. Одним із способів, за допомогою яких Грабський одержував підтримку парламентських фракцій, були часті реорганізації в кабінеті міністрів [19, 97]. Значення перестановок полягало в тому, щоб при призначенні нового міністра, симпатика тієї або іншої партії, одержати її терпиме ставлення до уряду в цілому. При цьому не обходилося без “матеріальних заохочень” [20, 45], що не залишалось непоміченим і сприяло складанню в суспільстві думки (особливо

підживлюваною пропагандою пілсудчиків) про "етичний гниття" польського парламентаризму.

Концепція позапарламентських кабінетів (або "урядів фахівців") вважалася тимчасовим заходом, покликаним у період відсутності парламентської коаліції забезпечувати управління країною. Передбачалося, що за цей період політичні партії досягнуть угоди, буде створено парламентську більшість і сформовано уряд на її основі [4, 184].

Проте можливості для створення парламентської більшості в сеймі першого скликання були вичерпані фактично протягом першого року його роботи. Це сприймалося так, що не спрацьовує найважливіший принцип державної моделі – правління парламентської більшості. Реальність показувала явну невідповідність бажаного і дійсного.

Виходом з цієї ситуації могли служити дострокові перевибори парламенту і сподівання на те, що новий сейм буде здібніший до створення більшості. Проте тут існувала серйозна проблема. Згідно ухвалам конституції, реальний розпуск сейму був можливий лише за його власною волею. Повноваження президента в цьому питанні були заблоковані.

Часта заміна урядів, а також непродумана політика держави в галузі економіки у 1923–1926 рр. призвели до гострої політичної кризи, яка цього разу охопила й армію. У відставку пішла значна група провідних компетентних генералів, зокрема Ю. Галлер, Т. Розвадовський та ін. У лютому 1926 р. уряд залишив один із лідерів ППС – Є. Морачевський а у квітні – інші соціалісти. 5 травня уряд А. Скшинського, сформований у листопаді 1925 р., подав у відставку. Новим прем'єром було призначено В. Вітоса, якого підтримували ендеки і хадеки. Новий союз "Х'єни-П'ясту" викликав гострий супротив усієї польської "демократії". Ю. Пілсудський вирішив скористатися загальним невдоволенням і повернутися до влади.

Увечері 11 травня столицю охопили антиурядові виступи офіцерів. До Варшави почали стягувати вірні Ю. Пілсудському військові частини, якого бачили єдиним захисником демократії, що справедливо вимагав загального оздоровлення – "санації" [23, 45–48]. 12 травня, у другій половині дня, розпочалися збройні сутички. Після перших успіхів пілсудчиків урядові війська почали витісняти заколотників. Однак страйк залізничників перешкодив їхньому просуванню до столиці. Загальний страйк, будівництва барикад, формування загонів опору рішуче змінили ситуацію. У вуличних сутичках загинуло 379 осіб і майже тисячу було поранено. Продовження бойових дій загрожувало масштабною громадянською війною.

14 травня 1926 р. уряд прийняв рішення про відставку, а президент С. Войцехівський передав свої функції маршалу сейму М. Ратаю, який за рекомендацією Ю. Пілсудського, призначив головою нового кабінету міністрів професора зі Львова К. Бартеля. Спираючись на партії, що підтримали травневий переворот, К. Бартель включив до складу уряду політиків відверто правої орієнтації. Ю. Пілсудський залишився військовим міністром [22, 469].

31 травня 1926 р., на об'єднаному засіданні сейму, Ю. Пілсудського було обрано президентом Польщі. Легітимізувавши тим самим переворот, він, щоб зберегти не обмежену конституційними нормами свободу своїх подальших дій, відмовився обійняти посаду глави держави. Президентом 1 червня 1926 р. став давній прихильник і друга Ю. Пілсудського, професора Львівського політехнічного інституту І. Мосцицький. Він обіймав цю посаду до 30 вересня 1939 р.

Отже, функціональні недоліки парламентського ладу в Польщі у 1923–1926 рр. значною мірою зумовлювалися досить відсталою економічною структурою і загалом низьким рівнем політичної культури суспільства. Перед молодою державою постали складні завдання. Треба було створити адміністративний апарат, відбудувати зруйновані війною промисловість і сільське господарство, надати роботу сотням тисяч безробітних, а також забезпечити країну продуктами харчування. При цьому виникали й додаткові труднощі, які партії, що представляли парламентську демократію, подолати не змогли. Президентські вибори у травні 1926 р, які фактично узаконили державний переворот, остаточно закріпили перехід держави від політики парламентської демократії до політики "санації". Зміна державного курсу передусім була пов'язана з кризою парламентаризму. Політичному ладові Польщі в цей період була притаманна надзвичайна роздробленість, що негативно впливало на функціонування всього державного механізму. Відсутність у сеймі постійної більшості ускладнювала розробку єдиних принципів державної політики, яка охоплювала б ключові проблеми економічного, громадського й політичного життя.

Література

1. Komarnicki W. Polskie prawo polityczne. Geneza i system. – Warszawa, 1922; Ustroj panstwowy Polski wspolczesnej. Geneza i system. – Wilno, 1937.
2. Konopczynski W. Historia polityczna 1914–1939. – Warszawa, 1995; Sejm 1922–1927 bez obskmek. – Krakow, 1928.
3. Prochnik A. Pierwsze piejnostolecie Polski niepodleglej. – Warszawa: Instytut Historii PAN, 1957. – 384 s.
4. Pietrzak, Vschał. Rzady parlamentarne w Polsce w latach 1919–1926. – Warszawa, 1969. – 354 s.
5. Ajnenkiel A. Od rządow ludowych do przewrotu majowego. – Warszawa, 1986.
6. Ajnenkiel A. Polska po przewrocie majowym. Zarys dziejow politycznych Polski 1926–1939. Warszawa: “Wiedza Powszechna”, 1980. – 724 s.
7. Ajnenkiel A. Sejmy i konstytucje w Polsce 1918–1939. – Warszawa, 1968. – 132 s.
8. Ajnenkiel A. Spor o model parlamentaryzmu polskiego do roku 1926. – Warszawa: Paristw. wyd-wo nauk, 1972. – 276 s.
9. Алексієвєць Л.М. Польща в 1918–1926 рр.: особливості відродження національної державності, формування суспільно-політичного устрою: Автореф. дис. ... докт. іст. наук за спеціальністю 07.00.02. – Чернівці, 2007. – 35 с.
10. Її ж. Польща: утвердження незалежної держави 1918–1926. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2006. – 448 с.
11. Ogonowsri Jersi. Uprawnienia jezykowe mniejszoksi narodowych w Rzeczypospolitej Polskiej 1918–1939. – Wazszawa: Wydawnictwo Sejmowe, 2000. – 239 s.
12. Зашкільняк Л.О., Крикун М.Г. Історія Польщі: від найдавніших часів до наших днів. – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2002. – 752 с.
13. Thugutt S. Autobiografia. – Warszawa, 1984. – S. 160–161.
14. Garlicki A. Z Sulejowka do Belwedera. – Warszawa, 1990. – 269 s.
15. Російський державний архів соціально-політичної історії. – Ф. 495, оп. 124, ед.хр. 20.
16. Dzieje najnowsze Polski do roku 1945. – Poznan, 1994. – 274 s.
17. Pajewski J. Budowa Drugiej Rzerzypospolitej. – Krakow: Nakladem Polskiej Akademii Umiejtnosci, 1995.
18. Матвєєв Г.Ф. Социально-психологические аспекты государственного переворота 1926 г. в Польше // Acta Universatis Lodzianis. Folia Historica. – № 55. – 1996. – С. 85–96.
19. Historia sejm polskiego. II Rzeczypospolita. – Warszawa: Ksiajzka I Wiedza, 1989. – Т. 2. – Cz. II. – 466 s.
20. Historia paristwa i prawa Polski 1918–1939 / Red. F. Ryszka. – Warszawa: Ksiajzka i Wiedza, 1962. – Cz. 1.
21. Polska i jej wschodni sasiedni / Pod redakcja Andrztja Andrusiewicza w 3 t. – Т. III: Wydawnictwo Uniwerysytetu Rzeszowskiego zeszow Lublinie 2003. – S. 92–93.
22. Zarys dziejw konstytucjonalizmu polskiego / pod redakcja Artura Korobowicza w 2 t. – Т. II. – Lublin: Wdawnictwo UMCS 1996. – S. 65.
23. Ротшильд Дж. Східно-Центральна Європа між двома світовими війнами. – К.: Мегатайп, 2001. – С. 45–48.
24. Дильонгова Г. Історія Польщі 1795–1990 / Пер. з пол. М. Кірсенка. – К.: КМА, 2007. – 239 с.

Аннотация. *Калинчик В.А. Специфика политической жизни II Речпосполитой (1922–1926 гг.). Проанализировано специфику политической жизни Польши в 1922–1926 гг., рассмотрено практику функционирования польского парламента. Исследовано деятельность основных политических партий в сейме, их борьбу по вопросам формирования правительств, а также решения общегосударственных проблем.*

Ключевые слова: *II Речпосполитая, политическая система, парламентская демократия, государственный переворот*

Summary. *Kalinchuk V.O. Specificity of Political Life in the Second Polish Republic in 1922–1926. The article analyzes the specificity of political life in the Second Polish Republic (1922–1926), a qualitatively new stage of development of socio-political forces, democratization of life and work. The author examines the practical functioning of Polish parliamentarism which is characterized by multiplicity of parties, organizations and ideological trends. The activities of the major political parties in parliament, their struggle for the government formation and solutions to national problems are explored.*

Key words: *the Second Polish Republic, political system, parliamentary democracy, coup d'etat*

